

ETNOGRAFSKI MUZEJ ISTRE, stalni postav

sa zapisima, fotodokumentacijom i zvučnim snimcima) važna za materijalnu i duhovnu kulturu na istar. prostoru. Smješten je u pazinskom kaštelu, utvrdi kojoj potvrde o postojanju potječu iz X. st. Ravnateljima su bili Zvonimir Juričić, Josip Miličević, Radmila Pavičević-Popović i Marija Ivetić, a kao kustosi radili su i Marija Ugrin te Zlatko Mileusić. Sadržavao je etnogr. i kulturno-pov. zbirku. Od 1980. EMI postaje jednom od poslovnih jedinica Centra za kulturu i obrazovanje Pazin. U tom su razdoblju u Muzeju radile kustosice Lidija Zrnić i Mira Francetić. Osim stalnoga postava etnografije Istre, uobličena ponovno 1985., imao je i izložbu zavičajne povijesti (prapovijest i rano srednjovjekovlje) te zbirku zvona istar. crkava. U njegovu sastavu djelovale su i stalne muzejske izložbe Vladimira Gortana u Bermu, Jurja Dobrile u Ježenju te stalni etnogr. postavi u Bujama i Mošćenicama. Od sred. 1970-ih do sred. 1990-ih razvijao je znatnu izložbenu aktivnost iz lik. umjetnosti, a u Motovunu je postojala Likovna galerija pod njegovim okriljem. Od

1997. EMI je ponovno samostalna muzejska ustanova, osnivač koje je Istarska županija. Sadržava isključivo etnogr. zbirke, a ostale su zbirke bile temeljem za osnivanje Muzeja Grada Pazina, koji od tada također djeluje u pazinskom kaštelu. Razvija dinamičnu djelatnost na temu etnografije, etnologije i folkloristike; naglasak na istraživanjima kulture Istre i susjednih područja, iz kojih proizlaze mnogi projekti i izložbe. Slijedeći novije etnološke i antr. smjernice, analitički i problemski tematiziraju povijesne i suvremene teme iz istar. svaki-danjsnice, pa su tako nastale izložbe: *Od ordenja do simbola identiteta* (2000), o uporabi simbola iz ruralne tradicijske kulture kao suvenira u kontekstu recentne kulturne identifikacije; *Istra – različiti pogledi* (2001–02), u suradnji s austr. etnolozima, interpretacije istar. kulture od različitih pov., polit. i ideoloških autoriteta, te *Tkalci u Istri* (2004), projekt o odjeći i tkanju u Istri. EMI ima razvijenu muzejsku pedagošku djelatnost a posjeduje i preparatorsko-restauratorsku radionicu. God. 2002. postao je matičnom ustanovom za etnogr. muzeje, odjele i zbirke na širem području sjev. Jadrana.

L. Nikočević

Ettinger (Etinger), Zvonimir, ekonomist (Daruvar, 25. III. 1923 – Pula, 11. II. 1994). Na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu diplomirao je 1946., a doktorirao 1978. Od 1948. bio je nastanjen u Puli, gdje je obavljao mnogobrojne stručne i pedagoške poslove. Osnutkom Više ekonomske škole (potom Fakultet ekonomije i turizma »Dr. Mijo Mirković«) 1960. izabran je za nastavnika u području računovodstveno-financijskih disciplina. Od 1979. bio je profesor na Ekonomskom fakultetu u Rijeci i puljskom ekonom. fakultetu. Izabran je za znanstvenoga savjetnika i redovitoga profesora iz područja društvenih znanosti, polja ekonomije. Kao autor i suautor objavio je mnogo djela, znanstvenih radova i elaborata. Poseban doprinos ekonomskoj znanosti dao je istraživanjem u području troškovnoga računovodstva i metoda vrednovanja imovine poduzeća. Sažetak svojih istraživanja prikazao je u knjizi *Procjena imovine i poslovni rezultat* (1979).

K. Afrić Rakitovac

Eufemija (Fumija, Fuma, lat. Euphemia, grč. Εὐφημία: blagorijek, pobožna šutnja za vjerskog obreda), sveta ranokršč. djeвица i mučenica (Kalcedon u Maloj Aziji, druga pol. III. st. – Kalcedon, 16. IX. 303). Mučena je za Dioklecijanovu progona kršćana. Prema ranokršč. legendi, E. je zbog vjere osuđena na lomaču, koju je preživjela, potom je bačena pred lavove, koji je nisu rastrgali; naposljetku joj je krvnik odrubio glavu. Stoga se ikonografski prikazuje s lavom, mačem i palminom granom (znakom mučeništva). Za perzijske provale 620. tijelo sv. Eufemije preneseno je iz Kalcedona u Carigrad, u svetičinu crkvu na Hipodromu. U doba kipoborstva njezino je tijelo 796. bačeno u more, ali ga je spasila carica Irena i vratila u carigradsku crkvu. Njezin se kult u Istri raširio u vrijeme istarskoga raskola (potom i u dr. hrv. krajevima). Raskolnici su se, naime, pozivali na crkv. sabor održan u Kalcedonu 451. u crkvi sv. Eufemije, gdje se čuvalo svetičino tijelo. Akvilejski je metropolit Ilija u svojem novom sjedištu Gradu podignuo crkvu sv. Eufemije, i na dan posvete crkve 579. sazvaio sinodu svojih biskupa sufragana (među njima i istar. biskupe). Svetica se posebno štuje u Rovinju, gdje se u župnoj crkvi sv. Jurja i sv. Eufemije čuva kameni sarkofag s njezinim tijelom. U spisu iz XIV. st. *Translatio corporis Beate Euphemie* opisuje se legendarni dolazak kamenoga sarkofaga sa svetičinim tijelom na obalu u Rovinju, koji je još bio otokom: kameni je sarkofag kao lađica dopluta nakon što se za olujna nevremena obrušio s nekoga školja. U tom opisu neki nalaze tragove opisa propasti otoka Cisse, biskupijskoga sjedišta iz VI. st. (cisanski biskup Vindemije spominje se među sufraganima akvilejskoga patrijarha na sinodi u Gradu 579). U Rovinju se spomendan sv. Eufemije slavi 11. VII., a vezan je za početak Kalcedonskoga sabora. O svetici je pisao D. Nežić u članku *Istarski sveci i blaženici (Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnoga kršćanstva, Zagreb 2000)*. Jedna se sv. Eufemija spominje i kao akvilejska mučenica iz Neronova doba, te se ne zna točno čije se tijelo čuva u rovinjskoj crkvi.

LIT: G. Cuscito, Kult Sv. Eufemije, u: *Translatio corporis beate Euphemie*, Pula 2000. S. J. Škunca

Eufrazijana, porečka katedrala. Nazvana je po biskupu Eufraziju koji je sred. VI. st. temeljito preuredio katedralni sklop i veliku baziliku opremio mozaicima. Prije Eufrazijeve pregradnje postojale su barem dvije faze ranokrščanskih građevina na istome mjestu. U

EUFEMIJA, XV. st., Rovinj, crkva sv. Eufemije

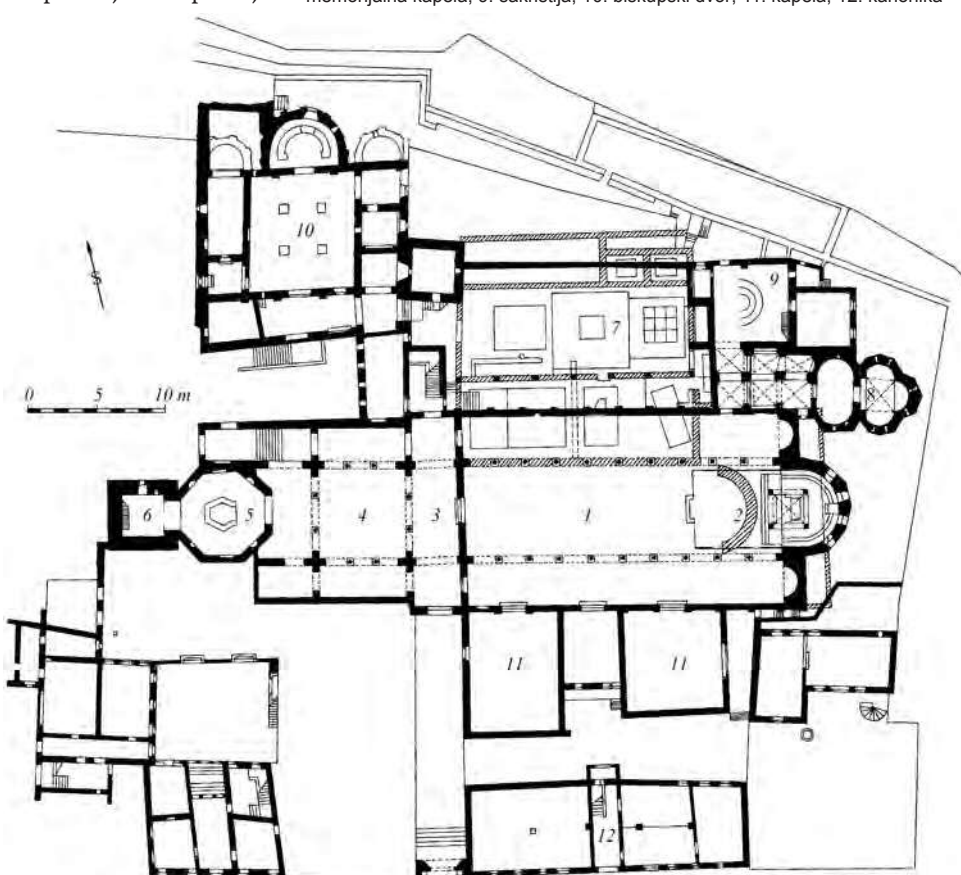
prvoj fazi podignuta je u IV. st. javna crkva ostatci koje se nalaze sjeverno od Eufrazijeve bazilike. To je bilo zdanje s trima nejednakim četverokutnim dvoranama, u kojima su sačuvani ostatci podnoga mozaika. Dio sjv. dvorane vjerojatno je služio kao krstionica. U crkvu se ulazilo kroz narteks koji je imao keramični mozaični pod, a sa sjv. strane bio je zaključen polukružnom apsidom. Ta je crkva podignuta na mjestu starijih rim. profanih građevina, zidovi kojih su djelomično iskorišteni za crkv. gradnju. Starija historiografija tumačila je dio struktura tih rim. kuća kao ostatke tajne kršč. bogomolje iz predkonstantinovskog razdoblja (*domus ecclesia*), sve povezujući s podacima

iz natpisa koji spominje prijenos tijela biskupa Maura, zagovorom kojega je obnovljena prvotna crkva (*primitiva ecclesia*). Prema tim tumačenjima, skrivenoj crkvi pripadalo bi polje mozaika s prikazom ribe kao tajnoga kršč. simbola. Sred. V. st. ta je prva crkva preuređena i povećana: tu fazu katedralnoga sklopa stručnjaci nazivaju Predeufrazijanom. Ona se sastojala od dviju paralelnih trobrodskih bazilika, odijeljenih uskim hodnikom i cisternom. Ispred njihovih pročelja

protežao se dugački narteks s mozaičnim podom (motiv riblje kosti). Velika bazilika (južna) tlocrtno je identična Eufrazijevoj, osim u ist. dijelu, gdje je završavala ravnim zidom. Podni su joj mozaici sačuvani ispod poda Eufrazijeve bazilike; u njezinu se svetištu nalazila polukružna klupa za svećenike i biskupa (*sinthronos*). Manja bazilika sačuvana je u arheol. ostacima; u elevaciji se vide samo ostatci trijumfalnoga luka i jednoga luka sjv. arkature. Sintron i ostatci mozaičnoga poda sačuvani su ispod sadašnje sakristije. Sklopu Predeufrazijane pripada i sačuvana osmerostrana krstionica s ukopanim šesterostranim krsnim zdencem. Između krstionice i velike bazilike bilo je dvorište – atrij, a uokolo krstionice polygonalni ophod. U temeljitom preuređenju za biskupa Eufrazija velika je bazilika dobila novo svetište s apsidama, kolonadu i dekoraciju, izgrađena je memorijalna kapela, novi atrij i biskupska palača, a manja bazilika i krstionica ostale su unutar novoga sklopa. Bazilika je opremljena mramornim stupovima s raskošnim kapitelima i namještajem od prokoneškoga mramora. Oltarna ograda restaurirana je u pretpostavljenom izvornom obliku od sačuvanih fragmenata. Arhitektonska plastika i

namještaj pokazuju obilježja biz. skulpture sred. VI. st., i vjerojatno su nastali u imperijalnim klesarskim radionicama u Grčkoj, te su kao gotov proizvod dopremljeni u Poreč. Troapsidalno svetište bilo je potpuno pokriveno velikom mozaičnom kompozicijom. Ikonografski program gl. apside sastoji se od prikaza Krista s apostolima na trijumfalnom luku, niza medaljona s portretima svetica u unutrašnjoj konkavnoj površini trijumfalnoga luka (intradosu) i velikih slika u samoj apsidi. U kaloti je prikazan Krist kojega drži Bogorodica na prijestolju, sa strane su anđeli i sveci mučenici. Natpisom je istaknut sv. Mauro, gradski zaštitnik. U pratnji svetaca i anđela prikazani su biskup Eufrazije s modelom bazilike u rukama, đakon Klaudije i njegov sin Eufrazije. U donjem su registru prikazi Navještenja i Vizitacije, likovi sv. Zaharija i sv. Ivana Krstitelja. Istaknutim vijencem od štuka, mozaik je odijeljen od dekoracija u prizemnom dijelu apside, koja se sastoji od niza četverokutnih polja izvedenih u tehnici raznobojnoga *opus sectile*. Pri dnu apside u potpunosti je sačuvana mramorna klupa za kler s biskupskim prijestoljem. U bočnim apsidama sačuvani su samo dijelovi mozaika u kaloti s prikazom Krista koji polaže mučeničke krune na glave svetaca. Raznovrsnost tehnika unutrašnje dekoracije bazilike dopunjava i polikromna štukatura očuvana u podlučju sjeverne kolonade i pročeljnih prozora. Ostatci mozaičnih kompozicija nalaze se i na zabatu pročelja i začelja crkve. Atrij Eufrazijane ima oblik kvadriportika s trolukom na svakoj strani. Stupovi i kapiteli istoga su načina izradbe kao oni u bazilici. Sjeverno od atrija izgrađena je biskupska palača, jednokatno zdanje s velikom središnjom dvoranom na prvome katu. Na sjv. strani prostori su opremljeni polukružnim apsidama, od kojih je srednja veća. Sačuvan je središnji troluk — *tribelon* — ispred velike apside u gl. dvorani, ukrašen polikromiranom štukaturom i mramornim kapitelima; na impostima je simbolična reljefna kompozicija križa između dviju golubica. U restauriranoj biskupskoj zgradi uređen je crkveni muzej u kojem su izloženi kameni spomenici i nalazi iz arheol. istraživanja, fragmenti podnih mozaika iz IV. i V. st., ulomci skulpture iz II–VI. st., romanička, gotička i renesansna drvena skulptura, poliptih Antonija Vivarinija, triptih Antuna iz Padove.

EUFRAZIJANA, tlocrt – 1. bazilika; 2. subseliji predeufrazijeve bazilike; 3. narteks; 4. atrij; 5. krstionica; 6. zvonik; 7. područje prvog (Maurova) oratorija; 8. memorijalna kapela; 9. sakristija; 10. biskupski dvor; 11. kapela; 12. kanonika

EUFRAZIJANA

EUFRAZIJANA – (lijeva stranica): 1. kompleks bazilike; 2. atrij; 3. dio oltara, VI. st.; 4. bizantski mozaik u luneti, VI. st.; (desna stranica): 5. ranokršćanski mozaik, IV. st.; 6. detalj ciborija, XIII. st.; 7. freska, XV. st.; 8. glavna lađa i oltar

Tijekom sr. vijeka na kompleksu Eufrazijane izvedene su samo minimalne izmjene. Napuštena je i porušena manja bazilika, djelomično nadomještena u VIII. st. malom troapsidalnom kapelom. Izgled prezbiterija Eufrazijeve bazilike donekle je izmijenjen 1267., kada je postavljen četverokutni ciborij ukrašen mozaikom. Cjelini katedralnoga kompleksa pripada i romanička zgrada kanonike izgrađena 1251.

LIT: *B. Molajoli*, La basilica Eufrasiana di Parenzo, Padova 1943; *A. Šonje*, Predeufrazijevske bazilike u Poreču, Zbornik Poreštine, 1971, 1; *G. Bovini*, Antichità cristiane della fascia costiera istriana da Parenzo a Pola, Bologna 1974; *I. Matejčić*, The Episcopal Palace at Poreč – Results of the recent explorations and restorations, Hortus artium medievalium (Zagreb i Motovun), 1995, 1; *N. Cambi*, Ideo in honore duplicatus est locus, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, 1997, 36; *G. Cuscito*, Ancora su Mauro Episcopus et confessor e sul locus duplicatus di Parenzo, u: Domum tua dilexi. Miscelanea in onore di Aldo Nestori, Studi di antichità cristiana, 53, Città del Vaticano 1998; *I. Matejčić*, *P. Chevalier*, Nouvelle interprétation du complexe «pré-eufrasien» de Poreč, Antiquité Tardive, 1998, 6; 1998; *A. Terry*, *F. Gilmore Eaves*, Retrieving a record: a century of archaeology at Poreč, Zagreb 2002; *P. Chevalier* i *I. Matejčić*, Du cardo au «nartex» de la cathédrale: contribution à l'étude du développement du groupe épiscopal de Poreč, Mélanges d'Antiquité tardive Studiola in honorem Noël Duval, 2004, 5. I. Matejčić

Eufrazije (lat. *Eufhrasius* i *Eufrasius*, grč. Εὐφρασῖος), porečki biskup (Trakija, kraj V. ili poč. VI. st. – ? Poreč, oko 560). O njegovu životu ima malo pov. podataka. Porečkim je biskupom postao oko 540., nakon biz. osvojenja Istre, kao predstavnik Justinijanove crkv. politike. Na mjestu starije i trošne crkve iz V. st. podignuo je velebnu baziliku, po njemu nazvanu → Eufrazijanom (na njezinu je apsidalnom mozaiku prikazan, uz ostalo, i njegov lik). Prema mišljenju većine crkv. povjesničara, nije bio u zajedništvu s papom. U vrijeme previranja u Crkvi oko tumačenja Kristove naravi stao je na stranu biskupa koji nisu prihvatili naizgled kompromisne zaključke II. carigradskoga sabora iz 554 (tzv. spor Triju poglavlja), što ih je potvrdio papa Vigilije. Zapadnokršć. biskupi ubrzo su se počeli vraćati u zajedništvo Crkve, a u raskolu su najduže ustrajali biskupi Istarske, tj. Akvilejske crkve (→ istarski

Biskup EUFRAZIJE, VI. st., Poreč, Eufrazijana

raskol), među kojima se on posebno isticao. O tome svjedoče pisma pape Pelagija I. (556–561) upućena ravenском egzarhu Narzetu, u kojima papa poziva egzarha da neposlušne istar. biskupe i silom privede jedinstvu Crkve, a posebno spominje Eufrazijeva »nedjela« te navodi kako se ne može dopustiti da se taj »začetnik zla«, »najveći uljez Akvilejske crkve«, »shizmatik«, zadrži u biskupskoj časti. U arhivu Porečke biskupije čuva se isprava *Privilegium Eufrasianum*, prema kojoj E. na sastanku crkv. dostojanstvenika 543. uređuje pitanje crkv. desetina u biskupiji. Stručnjaci drže da je temeljni sadržaj isprave autentičan, ali je u XIII. st. i poslije donekle prepravlján.

LIT: *J.-P. Migne*, Patrologiae cursus completus. Patrologia latina, knj. 49, Paris 1844–55; *B. Bemussi*, Privilegio Eufrasiano, AMSI, 1892, 8; *G. Cuscito*, Fede e politica ad Aquileia. Dibattito teologico e centri di potere (secoli IV–VI), Udine 1987. S. J. Škunca

eutrofikacija (grč. εὐτροφία: dobro hranjenje), povećanje primarne proizvodnje org. tvari u vodenim ekosustavima zbog stalnoga vanjskog unosa hranjivih soli (posebice nitrata i fosfata). E. može biti prirodna ili može nastati djelovanjem čovjeka zbog prekomjernog ispuštanja hranjivih tvari u otpadnim vodama, ispiranja poljop. površina uz masovnu upotrebu umjetnih gnojiva i dr. Dok je prirodna e. pozitivna za ekosustav (povećava biološke resurse uz rijetke negativne posljedice), utjecaj čovjeka može narušiti ekološku ravnotežu uz vrlo štetne posljedice. Prekomjernom proizvodnjom org. tvari, iznad granice mogućnosti razgradnje ekosustava, znatno se povećava potrošnja otopljenoga kisika. Osobito u ljetnom razdoblju može doći do nestašice otopljenoga kisika u pridnenom sloju (anoksija), uz masovni pomor pridnenih, posebice nepokretnih organizama. Možeće su i promjene u sastavu zajednica zbog većeg udjela vrsta koje su manje korisne za prehrambeni lanac, a u krajnjem slučaju razmnožavaju se organizmi čiji su metabolički proizvodi toksični. Stoga je procjena stupnja eutrofikacije i ekološkoga stanja mora važna za planiranje i upravljanje prostorom u priobalnom području te za očuvanje ekološke ravnoteže u moru. *Trofički indeks* jedan je od općih pokazatelja stupnja eutrofikacije određenoga morskoga područja. Prema toj klasifikaciji, u sr. i ist. dijelu sjev. Jadrana (zap. obala Istre) prevladavaju oligotrofne vode (s niskom primarnom proizvodnjom) s eutrofnim epizodama. Eutrofne se vode, nastale u prvom redu utjecajem čovjeka, uglavnom nalaze na zap. dijelu sjev. Jadrana, posebice u području oko ušća rijeke Pad. Utjecaj slatkovodnog donošenja hranjivih soli najizraženiji je u proljeće i ljeti. Tada se zbog vrtložnoga strujanja smanjuje brzina izmjene voda između sjev. i sr. Jadrana, pa se može povisiti stupanj eutrofikacije obalnog područja zap. Istre. U proljeće i ljeto 1977. zbog povećanoga protoka rijeke Pad proizvodnja org. tvari, bila je prekomjerna, a u pridnenim slojevima znatno smanjena koncentracija kisika (ponegdje se pojavila i anoksija). U jesen 1989. anoksija je nastupila na području od oko 2000 km² u istočnom, manje eutrofnom dijelu istar. obale zbog nepravovremena miješanja u vodenom stupcu, tj. nepotpune brzine izmjene vode između sjev. i sr. Jadrana.

T. Đakovac

evangeličke crkve, luteranske i reformirane crkve u Njemačkoj, Švicarskoj i dr. eur. zemljama nakon uspostave Evangeličke unije u Prusiji 1817. Reformacijska je baština ukorijenjena u Istri već od XVI. st., a od XIX. st. djeluju različite protestantske (reformacijske) nominacije: evangeliči, baptisti, reformirani, metodisti, Evandeoska crkva. Međutim, do sred. XX. st. vjernici tih nominacija nisu bili organizirani u vjerske zajednice, već su se od prilike do prilike okupljali u privatnim kućama radi proučavanja Biblije. *Evandeoska crkva* u Puli ustanovljena je 1978 (misionari Vaclav Lustig i Radomir Vlaisavljević), u Labinu 1983., a u Rovinju 1985 (do tada djelovala kao ogranak puljske). Iz krila Evandeoske crkve izišla je 1993. *Kršćanska crkva Hosana* – najveća crkva reformacijske baštine u Istri. Od 1996. prisutna je *baptistička zajednica* na području Pule. *Metodisti* se u početku okupljaju u Evandeoskoj crkvi u Rovinju i Puli, a 2001. u tim su gradovima ustanovili vlastite denominacije. Unutrašnje je ustrojstvo evangeličkih crkava u izradi.

S. Trogljić

ex tempore (lat.: odmah, u isti čas, bez pripreme), u lik. umjetnostima, manifestacija na kojoj se izvodi trenutačna umj. (slikarska) praksa. Svaki *ex tempore* ima svoje propozicije (rokovi, prijave, pečatanje umj. podloge i sl.), temu i žiri. Umjetnička se praksa najčešće izvodi na otvorenom, a zadnjega se dana manifestacije radovi izlažu javnosti. Najstarija je i najuglednija manifestacija te vrste u Istri Međunarodni slikarski *ex-tempore* Piran, koji se od 1966. održava svake godine u rujnu. Od 1986. održava se *Ex tempore* »Mandrač« Volosko, od 1988. *Ex tempore* slikarstva Vodnjan i od 1994. Smotra likovnih umjetnika *Ex tempore* Grožnjan. Gotovo se svake godine u Istri pokreće nekoliko novih takvih slikarskih nastupa.

J. Zihrel